

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, הדס סופר-שבתאי

כרך 2, גיליון 1, ינואר 2014

צלילי המחאה הסורית: על מוסיקה וזהויות מנוגדות

ג'ואל דניאל פרקר

מאז פרוץ ההתקוממות בסוריה במרץ 2011, חלה תמורה מרחיקת לכת בתרבות המחאה הפוליטית כלפי משטרו של בשאר אל-אסד. קולות רבים, שדוכאו בעבר, יכולים עתה לבטא מחאה גלויה וברורה כנגד משטרים, ואינם זקוקים עוד ללשון זהירה וביטויי מחאה עקיפים. במסגרת זו בולטת במיוחד פעילותם של אמנים סורים, בגבולות המדינה ובגלות, העושים שימוש במוסיקה כדי לקדם מחאה אנטי-ממסדית. בשלוש השנים האחרונות הועלו אלפי קליפים לאתר YouTube, המשלבים מוסיקה ושירה עם התמונות הקשות העולות מהמחאות ואירועי הדמים. אמנים המובילים את המהלך, אף שמשותפת להם ההתנגדות לאסד ומשטרו, מייצגים מגוון רחב של קולות המרכיבים את האופוזיציה הסורית. התחקות אחר יצירותיהם כפי שהן מופצות במרחב המקוון, מלמדת רבות אודות מנעד הזהויות המרכיב את פני המאבק בסוריה.

ראשיתו של העימות האלים בסוריה בהפגנות שפרצו בעיר הדרומית דרעא במרץ 2011, בתגובה למעצרים של מספר צעירים שהואשמו בריסוס כתובות גרפיטי נגד השלטון. במהלך ההפגנות ירו גורמים התומכים במשטרו של בשאר אל-אסד במפגינים, והרגו מספר אזרחים. סמיח שוקייר, משורר ונגן עוד הגולה בפאריז, הידוע בתמיכתו במאבקי מיעוטים נגד משטרים רודניים, הגיב לאירועים בשיר נוגה בעל מאפיינים חילוניים-לאומיים, *אוי לבושה*. השיר, בו משתלבות בערבוביה מילים בערבית קלאסית ומדוברת, מטיח במשטר אסד:

"ואת הילדים, הפורחים כוֹנְרָדִים, אתה עוצר; הכיצד? הכיצד?"

אתה, בן ארצי שלי, הורג את ילדיי, ומתעלם מאויבי שלי...

שמעו הצעירים את החירות נוקשת בדלתותיהם,

ומיהרו הם לצאת לקבל את פניה...¹

תוך זמן קצר הפך השיר ל'המנון המהפכה' וזכה למספר גרסאות ומאות אלפי צפיות ברשת. לאחר שהתדרדרה ההתקוממות למלחמת אזרחים של ממש הייתה באופן לא מפתיע התגובה הנפוצה ביותר לסרטון חזרה על שם השיר - "אוי לבושה".

סמיח שוקייר

בשלבם הראשונים של המחאה גינה השלטון בסוריה את הרג המפגינים. אולם שורה ארוכה של סרטונים שהועלו לרשת תיעדו את האלימות הקשה שננקטה כנגד המפגינים על ידי מי שמכונים כאנשי מיליצית השביחה (רוח רפאים), בריונים תומכי המשטר, רובם כנראה בני המיעוט העלוי. הגורל המר לא דילג גם על "הזמיר", אבראהים קאשוש, תושב העיר חמאה שמרבית אוכלוסייתה סוניית, שכתב שיר ראפ במקצב של ריקוד דבקה ופזמונו: "הסתלק בשאר!".

קאשוש נרצח באופן ברוטלי: מיתרי קולו נחתכו באופן סמלי, טרם הושלכה גופתו למימי נהר אל-עאסי.² לאחר מותו הוקדשו מספר דפי פייסבוק להנצחתו, לרבות עמוד הנושא את הכותרת "כולנו השהיד אבראהים קאשוש". יש שלציין שמוטיב ה"כולנו" בכותרות דפי פייסבוק הוא מאפיין מובהק של התרבות הפופולארית הבין-ערבית שנוצרה בעקבות האביב הערבי על רקע התפקיד שמילאו דפי פייסבוק כמו "כולנו ח'אלד סעיד" המצרי במהפכות. שירו של קאשוש זכה למעל לתריסר גרסאות ב-YouTube, ולפחות אחת מהן רשמה למעלה מחצי מיליון צפיות.³

סיפורו הטראגי של קאשוש שימש השראה למלחין הסורי הגולה מאלכ ג'נדלי, שהקים בעקבותיו את "תזמורת החירות של קאשוש". יצירותיו של ג'נדלי, המשתייכות לסוגה של מוסיקה קלאסית מערבית, הועלו לרשת כשהן מלוות בתמונות המחאה הסורית. ג'נדלי ספג ביקורת מצד גורמים שמרניים שהעדיפו לשמר את 'צלילי ההתקוממות' בלחנים סורים מסורתיים, אך "הרחוב" הצביע באמצעות כ-200 אלף צפיות ביצירותיו ב-YouTube בלבד. מרבית התגובות היו חיוביות מאד, כפי שמשקפת אחת מהן: "הקשבתני מספר רב של פעמים ליצירה וטרם רוויתי. מר מאלכ, האזנה למוסיקה שלך גורמת לי לחוש גאווה על היותי סורית".⁴

בקיץ 2011, בחלוף כמה חודשים לפרוץ האירועים שכבר גבו קורבנות רבים, חדר הרעיון של מות-קדושים (שאהדה) בהקשרו הדתי גם לשדה המוסיקלי. יחיא הנא, אימאם וזמר מחמאה שגדל בערב-הסעודית וכיום מנהל דף פייסבוק עם כ-1.3 מיליון עוקבים, העלה לרשת סרטון שכותרתו: "יוצאים החוצה להתייצב בפני המוות". בשיר זה, המלווה במנגינה, פונה בחור צעיר לאמו ומספר כי הוא הולך למות מות קדושים, אך אל לה להתעצב, שכן יוצא הוא להילחם בדיכוי.⁵ דרך שירים כגון אלו התאפשר לאנשי דת מוסלמים בגולה, לראשונה מזה עשרות שנים, להניע בגלוי את האופוזיציה נגד המשטר.⁶ שירים בעלי גוון דתי עולים לרשת גם בסגנון המכונה אנאשיד, כלומר, פזמוני א-קפלה נעדרי מוזיקת ליווי. פזמונים אלו הולמים את הפרשנות הנוקשה של האסלאם הסלפי של קבוצות אסלאמיות-סוניות גלובליות, הקשורות לאל-קאעידה ופועלות בזירה הסורית כיום. גרסאות הא-קפלה מהוות נתיב לחיבורן של קבוצות אלו לתרבות שירי המחאה, מבלי לפגוע בפרשנות הנוקשה של הדוקטרינה האסלאמית, האוסרת על האזנה לסוגים רבים של מוסיקה.⁷

לסיכום, הסוגים השונים של 'מוסיקת המחאה', כפי שהם באים לידי ביטוי ברשת האינטרנט – הן מבחינת תוכנם והן בהיבט הוויזואלי של הסרטונים – משקפים את המגוון הרחב של הזוויות הקיימות בסוריה בכלל, ואת הפעילות החילונית למול זו על בסיס דתי בפרט. כתוצאה מכך נפוצים ברשת שירים המנציחים את המאבק בליווי מוסיקה ובלעדיה, הגם שכיום הגרסאות המלוות בנגינה פופולריות יותר.⁸ אופיים של שירי המחאה מלמד למעשה על אחת הדילמות המרכזיות של האופוזיציה החמושה בסוריה, החותרת להפלתו של משטר אסד. מצד אחד מעוניינת זו להימנע מדחיקת הבסיס הסוני המתון של ההתקוממות, אך בה בעת, היא מנסה להתחשב ברגישותם של זרמים אסלאמיים אדוקים ומבטאת גם אותם באמצעים האומנותיים המקובלים עליהם. בהתחשב בנוכחות הגוברת של הפזמונים בעלי הגוון האסלאמי ברשת, המתרחשת, כאמור, במקביל להתחזקות הקבוצות האסלאמיות-סוניות בסוריה גופא, ייתכן שהמשימה תהפוך מורכבת עד מאד בעתיד הנראה לעין. כך או כך, הקליפים זוכים לתהודה אדירה. התרסתם כנגד המשטר נועזת מאי פעם והם מספקים למשקיף מהצד זויות תרבותית-פוליטית נוספת להבנת השינויים המתחוללים בתוך גוש המורדים עצמו.

"בלתי נסלח": עימות מחודש בין המשטר האיראני למתנגדיו סביב מהומות 2009

ד"ר רוז צימט

לאחרונה התלהט מחדש המאבק ברשתות החברתיות בין בכירי המשטר האיראני לתומכי האופוזיציה הרפורמיסטית, על רקע ציון יום השנה הרביעי להפגנות התמיכה שיזם המשטר ב-30 בדצמבר 2009. ההפגנות היזומות ההן היו בבחינת תגובה למהומות שהובילה האופוזיציה הרפורמיסטית ('התנועה הירוקה') ימים ספורים קודם לכן, כחלק מתנועת המחאה שפרצה לאחר הבחירות לנשיאות איראן בקיץ של אותה שנה. במקביל לדיכוי הנוקשה של ההפגנות פצח המשטר האיראני בגל מעצרים המוני של פעילים רפורמיסטים, ובכך סתם את הגולל על תנועת המחאה.

ערב יום השנה לציון ההפגנות יזמו בכירי המשטר מתקפה הסברתית חריפה נגד מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית, ובראשם מיר-חוסין מוסוי ומהדי כרובי הנתונים במעצר בית מאז פברואר 2011, כמו גם כנגד הנשיא לשעבר, מוחמד ח'אתמי. הרקע למתקפה זו היא הדרישה הציבורית הגוברת מאז בחירת חסן רוחאני לנשיאות לשחרר את שני מנהיגי האופוזיציה ממעצרם, בהתאם להבטחתו במהלך מערכת הבחירות. עד כה עלו המאמצים לשחרורם בתוהו, ככל הנראה בשל התנגדות המנהיג העליון, עלי ח'אמנהאי, המתנה את שחרורם בהתנצלותם הפומבית.

ב-25 בדצמבר פרסם האתר הרשמי של ח'אמנהאי כרזה המציגה "תביעה משפטית", לכאורה, בגין מהומות 2009 ועליה החותמת "בלתי נסלח" (בתמונה). תחת התמונה הובא ציטוט מדברי ח'אמנהאי בנובמבר 2011, בהם הגדיר את המהומות "חטא גדול". למתקפה על מנהיגי האופוזיציה הצטרפו בכירים נוספים, בהם מפקד כוחות

ביטחון הפנים, אסמאעיל אחמדי-מוקדם, דובר הרשות השופטת, עולאם-חוסין מוחסני-אז'האי, שהצהירו, כל אחד בדרכו, כי כל מי שנטל חלק במהומות אינו ראוי למחילה. בד בבד, ערב יום השנה להפגנות החלה הפצתה של אנציקלופדיה בת לא פחות מתשעה כרכים המתעדת את מהומות 2009 מנקודת מבטם של תומכי המשטר. על כריכת האנציקלופדיה מופיעות תמונותיהם של "ראשי ההסתה": מוסוי, כרובי וח'אתמי.

המתקפה הממסדית כנגד מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית עוררה זעם רב ברשתות החברתיות. בתגובה לכרזה שהתפרסמה באתר המנהיג העליון פתחו פעילי האופוזיציה הרפורמיסטית דף פייסבוק בשם: "בלתי נסלח".⁹ גולשים רבים בפייסבוק ובטוויטר אף יצרו את התגית: "בלתי נסלח",¹⁰ והצמידו לה דוגמאות להפרת זכויות האזרחים באיראן על-ידי השלטונות. בתוך כך טענו הגולשים כי הדיכוי האלים של מהומות 2009 והפרת זכויות האדם על-ידי המשטר, הנמשכים גם כיום, הם-הם שאינם ראויים למחילה.

תמונות חלקי מהומות עטף תחת הכותרת:
"בלתי נסלח"

אני מודיע בגאווה שאני 'מסית', אנא רשמו את שמי באנציקלופדיה

יתרה מזאת, רבים מהגולשים הדגישו כי אינם זקוקים למחילת השלטונות, אותה מעולם לא ביקשו, ואף התגאו בהשתתפותם במחאה נגד המשטר. חלק מהגולשים אף הוסיפו לתמונת הפרופיל בפייסבוק טביעת אצבע בצבע ירוק (סמל מחאת 2009) על מנת להביע הזדהות עם האופוזיציה הרפורמיסטית. בעקבות הדיווח על הפצת האנציקלופדיה המתעדת את מהומות 2009 הושק דף פייסבוק נוסף בשם: "אנו דורשים את הכללת שמנו באנציקלופדיה של ההסתה",¹¹ וגולשים רבים העלו את תמונותיהם בדף זה תחת הכותרת: "אני דורש ששמי ייכלל באנציקלופדיה" (בתמונה).

השיח שהתפתח ברשתות החברתיות סביב אירועי ה-30 בדצמבר 2009 כלל גם ביקורת על דבריו מעוררי המחלוקת של הנשיא רוחאני לרגל יום השנה להפגנות התמיכה. במהלך כינוס ממשלתו הדגיש רוחאני כי הפגנות ה-30 בדצמבר 2009 (קרי, הפגנות התמיכה במשטר) ביטאו את רצון האזרחים להגן על האסלאם ולהביע תמיכה במהפכה ובמנהיג, לאחר שחשו פגיעה באמונותיהם ובערכיהם, וסברו כי כוחות זרים מעוניינים להתערב במתרחש בארצם. דברי רוחאני עוררו ביקורת מצד גולשים רבים, שביטאו אכזבה מכך שבמקום להגן על זכותם הלגיטימית של האזרחים להפגין, העדיף הנשיא להעלות על נס דווקא את הפגנות התמיכה במדכאים.¹²

הסערה שהתעוררה ברשתות החברתיות סביב יום השנה להפגנות ה-30 בדצמבר מהווה עדות חיה לכך שהפצע הלאומי שנפער בעקבות מהומות 2009 טרם הגליד. סירובם של ראשי המשטר לשחרר את מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית מחד גיסא, והעוינות שרוחשים חלקים נרחבים בציבור כלפי המשטר בעקבות דיכוי המחאה העממית מאידך גיסא, מקשים על המאמצים לקדם פיוס לאומי לאור חילופי הממשל ובחירתו של הנשיא רוחאני. מבחינה זו מהווה המדיה החברתית, יותר מכל ערוץ אחר, בבואה נאמנה לשע העמוק בין המשטר למתנגדיו. בו בזמן, דומה כי

הרשתות החברתיות הפכו לזירה מרכזית בה מתנהל המאבק על זיכרון אירועי 2009 ומורשתם, ואלו – כפי שמבינים היטב כל הצדדים – טומנים בחובם פוטנציאל נפיץ.

האם ישוב המוזיאון לארח מתפללים? שאלת עתיד האיה סופיה

חי איתן כהן ינרוג'ק

בחודש האחרון ממשיכות הרשתות החברתיות הטורקיות לעסוק בעימות המתמשך בין ארדואן לבין תנועת **היזמת** בראשות פתהוללה גולן.¹³ לצד שיח מרכזי זה מתחולל שיח ער נוסף בשאלת עתיד מוזיאון ה-איה סופיה. מאז כיבוש קונסטנטינופול בידי העוסמאנים בשנת 1453 שימש האיה סופיה כמסגד. בשנת 1934 החליט אתאטורק להפוך את המבנה למוזיאון, ואף חשף מחדש איורים ישנים של ישו ומרים החרוטים בקירותיו שחשפו לעין כל את המורשת הנוצרית הידועה של המבנה. לאחרונה עולה כי בכוונת הממשלה להסב מחדש את המוזיאון למסגד, ורמז לכך סיפק דובריה, בולנט ארינץ', שהתבטא באומרו כי "המבנה העצוב ישוב לחייך בקרוב".¹⁴ על כוונות הממשלה בנוגע לאיה סופיה ניתן ללמוד גם מהחלטתה בחודש יוני האחרון, להסב למסגדים שתי כנסיות המכונות גם הן איה סופיה, בעיירה איזניק ובעיר טראבזון. בדומה לאיה סופיה באיסטנבול, גם כנסיות ביזנטיות אלו נכבשו על ידי העוסמאנים והוסבו למסגדים, ובימי אתאטורק הפכו למוזיאונים.

התבטאותו של ארינץ' והסבת הכנסיות באיזניק וטראבזון למסגדים, העלו לדיון את שאלת עתיד האיה סופיה ברשתות החברתיות. גולשים אסלאמיסטים יצרו תגיות (hashtags) המבטאות את רצונם להפוך את האיה סופיה למסגד, והבולטת שבהן היא הסיסמה "לא ניכנס לאיה סופיה עם כרטיסים, אלא רק לאחר הטהרות

לקראת תפילה" (בתמונה).¹⁵ בד בבד קראו גולשים אסלאמיסטים לארדואן לסיים את המפעל בו החל מהמט הכובש, הסולטן העוסמאני שהפך את הכנסייה למסגד בשנת 1453, "טרם ישתלטו היוונים על מורשתה".¹⁶ קריאה זו באה על רקע הדפס תמונתה של האיה סופיה ללא צריחיה על מדי קבוצת הכדורגל היוונית AEK (ראו תמונה). 'אגודת הסטודנטים הלאומיים הטורקיים', המסגרת בה החל ארדואן את דרכו הפוליטית, סיפקה תמיכה אדירה ברשת לרעיון הסבת המוזיאון למסגד, ואף הציעה תאריך יעד להגשמתו – ה-29 במאי, יום השנה לכיבוש קונסטנטינופול.¹⁷

מועד זה לא נבחר באקראי. עד לסוף מאי תתבהרנה תוצאות הבחירות לרשויות המקומיות, ועל פיהן יוכל ארדואן להתוות אסטרטגיה שתבטיח את בחירתו בבחירות לנשיאות האמורות להתקיים בחודש אוגוסט השנה. אמנם, נכון לכתובת שורות אלו נותר הדיון בעתיד האיה סופיה שולי בחשיבותו בסדר היום הפוליטי בטורקיה, אולם לאור העימות המתמשך בין ארדואן לגולן, ייתכן כי נושא זה יתפוס מקום חשוב במערכת הבחירות של ארדואן. כפי שהעיר פעיל אופוזיציה

בכיר במפלגת התנועה הלאומנית (MHP), סינאן באייקנט, ארדואן עשוי להשתמש בקלף האיה סופיה בניסיון לרתום לצדו כוחות איסלאמיסטים ובכך להכריע את הכף מול גולן.

לסיכום, הדיון בעתיד האיה סופיה ברשתות החברתיות בטורקיה מהווה עדות נוספת להפיכתן לחלק בלתי נפרד מהמערכת הפוליטית, במיוחד בתקופה זו – בהתקרב מועד הבחירות המקומיות ובשנת הבחירות לנשיאות. יתרה מזאת, לפנינו דוגמא לניצול מיטבי של המדיה החברתית: מצד אחד גורף ארדואן תמיכה בקרב ציבור הבוחרים האיסלאמיסטי, בהעלותו לסדר היום סוגיה שהיא בבחינת ציפור נפשו – החזרת האיה סופיה לייעודה הטרור-כאמליסטי כמסגד. מצד שני, נשמר לעת עתה הנושא על אש קטנה, כנראה בהמתנה לשעת הכושר הנכונה בה יוכל ארדואן, במידה וימצא נכון, להפיק את מירב ההון הפוליטי משליפתו, קרוב לוודאי בקרבה רבה יותר למועד הבחירות לנשיאות.

¹ Sham SNN, March, 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=KDuzpBPgkU8&oref=https%3A%2F%2Fwww.youtube.com%Fwa>, my translation. <https://www.youtube.com/watch?v=xCS8SsFOBAI> ,
² <https://www.youtube.com/watch?v=2xVJVUNv4> Uploaded July 8, 2011,
³ <https://www.youtube.com/watch?v=ax5ck0fzYaU> Uploaded February 10, 2012,
⁴ , Uploaded June 8, 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=Ec3F4yU8mFA> Yahya Hawwa,
⁵ Thomas Pierret, *Religion and the State in Syria*, Cambridge University Press, 2013.
⁶ Benham Said, "Hymns (Nasheed): A Contribution to the Study of Jihadist Culture," *Studies in Conflict and Terrorism*, 35, 12, December, 2012, pp. 863-879.
⁷ ראו שתי הגרסאות לקליפ "אסור" (חראם עליה) שהועלו על ידי הארגון "אחראר אל-שאם" ביוני 2012.
⁸ בעוד שגרסת הא-קפלה רשמה 4,000 צפיות בלבד, נצפתה הגרסה המוסיקלית קרוב ל-300,000 פעמים:
<https://www.youtube.com/watch?v=oLAUgUI9eZk> ,
<https://www.youtube.com/watch?v=VGHvdQVbP0g>
⁹ <https://www.facebook.com/IRAN.Unforgivable>
¹⁰ בפרסית (بناخشو دنی)
¹¹ <https://www.facebook.com/ma.fetnegarim>
¹² https://www.facebook.com/Presidentthankyou?ref=br_tf
¹³ אודות העימות ראו את מאמרו של חי איתן כהן ינרוגיק, "חזרת הדת לרשת: פתחוללה גולן נגד ארדואן", גיליון דצמבר 2013 של *Beehive*:
<http://www.dayan.org/sites/default/files/beehive%20December%20Hebrew.pdf>
¹⁴ <http://t24.com.tr/haber/ayasofya-cami-mi-oluyor/> "Ayasofya cami mi oluyor?", T24, November 15, 2013, [Accessed in: December 16, 2013] [oluyor/244082](http://t24.com.tr/haber/ayasofya-cami-mi-oluyor/)
¹⁵ [#AyasofyaUmmeteHasret](https://www.facebook.com/AyasofyaUmmeteHasret) [#AyasofyaibadeteAcılsınHagiaSophiaMosque](https://www.facebook.com/AyasofyaibadeteAcılsınHagiaSophiaMosque) ComingSoon
[#ayasofyaibadeteacılsın](https://www.facebook.com/ayasofyaibadeteacılsın) [#ayasofyamsabret](https://www.facebook.com/ayasofyamsabret) [#ayasofya_cami_olmalı](https://www.facebook.com/ayasofya_cami_olmalı) [#ayasofya_cami_olmalı](https://www.facebook.com/ayasofya_cami_olmalı)
[#ayasofyaicinkiyama](https://www.facebook.com/ayasofyaicinkiyama) [#ayasofya_cami_olmalı](https://www.facebook.com/ayasofya_cami_olmalı) [#AyasofyamSecdeveHasret](https://www.facebook.com/AyasofyamSecdeveHasret)
[#Hüküm Ancak ALLAHINDIR](https://www.facebook.com/HükümAncakALLAHINDIR)
[#AyasofyayıAçbeUSTA](https://www.facebook.com/AyasofyayıAçbeUSTA)
¹⁶
¹⁷ בהקשר זה יציין כי הדי השיח הורגשו גם ביוון. היוונים רואים במהלך זה צעד אנכרוניסטי וביקשו מטורקיה לשמור על כנסיות נוצריות ביזנטיות כראוי למען מורשת עולמית. ראו:
"Ayasofya için Yunanistan'dan Sert Tepki: Çağdışı bir hareket", Agos, November 19, 2013, <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=ayasofya-icin-yunanistandan-sert-tepki-cagdisi-bir-hareket&haberid=6156>
Accessed last: December 16, 2013.